

Олена ФІДКЕВИЧ

(Київ, Україна)

ОСНОВНІ МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ І ПРИЙОМИ ВИВЧЕННЯ МОВ У КОНТЕКСТІ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ

Багатомовна освіта як процес інтегрованого навчання декількох мов передбачає використання особливих методів, технологій і прийомів. Це передусім зіставний та імерсійний методи.

Зіставний метод ґрунтується на рецепції та порівнянні спільних і специфічних ознак виучуваних мов. Об'єктом порівняння можуть бути мовні одиниці всіх рівнів, тексти, культурні факти, лінгвокультурні явища, художні твори. Цей метод передбачає використання системи завдань, спрямованих на формування здатності учнів/учениць порівнювати і переносити знання і вміння в нові навчальні умови, знаходити аналогії і відмінності. Така система завдань містить мовні аналітико-рефлексійні вправи, умовно-комунікативні вправи і творчі комунікативно спрямовані вправи.

Мовні аналітико-рефлексійні вправи не є комунікативно спрямованими, але готують підґрунтя для подальшої комунікації. Такі вправи формують уявлення учнів про фонетичну і графічну особливості виучуваних мов, особливості побудови слів, словосполучень, речень. Основою умовно-комунікативних вправ є перенесення мовленнєвих умінь у

всіх видах мовленнєвої діяльності (наприклад, послухати текст другою / третьою мовою і передати його зміст рідною; скласти питання до тексту рідною мовою, а відповіді надати другою / третьою мовами тощо). Комунікативно спрямовані творчі вправи в контексті багатомовної освіти ґрунтуються на створенні ситуацій, спрямованих на виявлення схожого і відмінного в мовах і культурах; вони сприяють розвитку креативних здібностей учнів. Такі завдання ефективні в парній і груповій роботі учнів.

Зіставний метод у процесі багатомовного навчання реалізується з урахуванням методу опори на рідну мову учнів, що визначає напрями навчання другої і третьої мов. Учителю у процесі моделювання уроку має враховувати типологічну спорідненість або відмінність мов, які вивчають. У першому випадку учень / учениця переносить за аналогією навички й уміння словотворення, конструювання та трансформації речень рідною мовою в нові умови спілкування. У другому – розбіжність між М1 та М2 вимагає корекції наявних автоматизованих умінь або створення нових.

Навчання М2 з опорою на рідну мову реалізується на уроках переважно в двох формах: 1) відбір і опрацювання навчального матеріалу з метою попередження можливої інтерференції рідної мови; б) систематичне зіставлення особливостей рідної й інших виучуваних мов з метою актуалізації транспозиції (позитивного переносу, за якого не порушуються норми нової виучуваної мови, а стимулюються його закономірності).

У процесі навчання мов вчителю потрібно слідкувати за тим, щоб учні/учениці спонтанно не змішували їх під час комунікації. З метою запобігання змішуванню мов використовується прийом переключення мовних кодів. Учитель має керувати цим процесом: без визначеної мети не переходити з однієї мови на іншу, чітко фіксувати ці моменти переходу. Так учні/учениці вчать свідомо переключатися з однієї мови на іншу, уникати хаотичного використання мов.

У контексті зіставного методу в процесі реалізації моделі багатомовної освіти актуальною є і рецептивна технологія, за допомогою якої здійснюється навчання споріднених мов з використанням інтегративного підходу на визначених стадіях («сім сит»): 1) інтернаціоналізмів; 2) аналогічних слів (загальнороманські, загальнослов'янські тощо); 3) звукових еквівалентів; 4) правопису та вимови; 5) синтаксичних структур; 6) морфосинтаксичних структур (граматичні явища, словозміни, словотвір); 7) префіксів і суфіксів, які змінюють лексичне значення слова. Через ці «сім сит» просіюється все те, що може підлягати трансферу.

Рецептивна технологія сприяє інтенсифікації процесу навчання мов у контексті моделі багатомовної освіти. Доцільна й ефективна на початковому етапі для розвитку умінь читання та аудіювання одночасно кількома мовами. Вона не передбачає формування умінь продуктивного мовлення, проте готує до нього. Наприклад, прийом дедуктивного аналізу тексту передбачає системну роботу з текстом, яка розвиває здатність

учнів розуміти й сприймати текст на М2 / М3 без попереднього з'ясування значення незнайомих слів.

Імерсійний метод (лат. *immersio*, від *immergo* – занурюю) в контексті моделі багатомовної освіти розглядається як метод навчання, який сприяє трансформації навчального процесу у мовне середовище, але на противагу субімерсійним моделям це середовище багатомовне.

Однією з ефективних імерсійних технологій в контексті моделі багатомовної освіти, яка актуалізує мовно-предметну інтеграцію, є технологія CLIL. Навчання за технологією CLIL відбувається на підґрунті 4 «С»:
content (зміст) – розвиток знань, умінь і навичок у певній предметній області; communication (спілкування) – використання другої або третьої мови у навчанні з акцентом на особливості використання мовних одиниць; cognition (пізнання) – це розвиток пізнавальних і розумових здібностей; culture (культура) – формування здатності до культурної самоідентифікації, а також усвідомлення існування інших культур. Усі ці складники перебувають у динамічному взаємозв'язку. На уроці використовуються всі 4 мовленнєві аспекти навчання мови, але особлива увага приділяється читанню та аудіюванню. Залучаються автентичні тексти з тематики уроку (тексти книжкових, журнальних статей, наукових довідників, медіатексти тощо). Тексти визначають відбір лексики і граматичних структур. Учитель постійно спрямовує увагу учнів/учениць на аналіз інформації з використанням прийомів критичного мислення. Це дає змогу

їм краще зрозуміти і засвоїти інформацію.

Предметно-мовна інтеграція передбачає внесення певних змін у добір змісту, організацію навчання другої мови. Посилюється увага до спеціальної лексики, яка використовується на уроках інших предметів, розширюється тематика навчальних науково-популярних текстів, мовленнєвих ситуацій, які пов'язані з математикою, фізикою та іншими предметами.

Ефективним у процесі використання цієї технології є прийом складання дво-трьомовних тематичних словників, словників сталих термінів і словосполучень, які будуть використовуватися як на уроках мовних курсів, так і на уроках інших предметів.

Дієвим методом вивчення іншої мови в умовах багатомовного навчання освіти є переклад. Під час перекладу того чи іншого тексту учні працюють з двома мовленнєвими творами – оригінальним і перекладним, досить близькими за змістом. Це дає змогу, наприклад, порівняти, як одну і ту ж інформацію викладено рідною (M1) та другою або третьою мовами, визначити схожість і розбіжності, знайти їм пояснення. Навчальний ефект таких завдань полягає у тому, що учень / учениця спостерігає і запам'ятовує особливості будови речень в обох мовах, а потім використовує ці моделі у власному мовленні. Одночасно розвиваються уміння мовного аналізу і порівняння, ефективно збагачується словниковий запас учнів.

У процесі перекладу формуються також уміння передавати основний зміст почутого, виділяти головне, опускаючи деякі

діалоги, замінюючи їх непрямою мовою, переказом від третьої особи. Залежно від форми презентації, відповідності оригіналу, повноти передачі змісту застосовують такі його види: усний та письмовий переклад (різновиди – усно-письмовий та письмово-усний переклад); послідовний (здійснюється у паузах після логічно завершених частин) або синхронний переклад (відбувається одночасно з усним повідомленням); точний або вільний переклад; повний або неповний переклад (скорочений, фрагментарний).

Ознайомлення із новими мовними одиницями можливо здійснювати через: 1) однослівний переклад; 2) пояснення значення словарідною мовою; 3) ознайомлення із визначеннями, запропонованими рідною мовою; 4) пофразовий переклад або переклад речень.

Ознайомлення із новими словами можливе також у процесі читання книг, у яких художній твір запропоновано двома мовами, – на розгортці аркуша зліва (на парних сторінках) вміщено текст рідною мовою, а справа (на непарних сторінках) – другою мовою (або навпаки).

У багатомовному навчанні пріоритет надається інтерактивним методам, у яких робиться акцент на особистісній значущості виучуваних мов у реальному житті учня / учениці. Одним із таких методів є тандем-метод, який розширює мовленнєву практику учнів, сприяє виникненню високої мотивації до вивчення мов і забезпечує створення учнями комунікативно значущих висловлювань.

Цей метод передбачає автономне (самостійне) вивчення іншої мови та культури двома партнерами різними рідними мовами, які працюють у парі. Метою тандему є оволодіння рідною мовою свого партнера в ситуаціях реального або віртуального спілкування, знайомство з іншою особистістю, іншою культурою, а також отримання інформації з питань, які цікавлять того, хто вивчає мову. Зміст навчання охоплює всі сфери спілкування – особистісну, освітню, публічну та в майбутньому й професійну. Основними принципами реалізації цього методу є обопільність та особистісна автономія учасників комунікативного процесу. Кожен з них отримує однаково важливу користь від спілкування і несе відповідальність за результати свого навчання. В умовах запровадження дистанційного, онлайн або змішаного навчання тандем-метод набуває особливої актуальності.

Завдання вчителя – виважено створювати власну систему методів і прийомів у ході реалізації моделі багатомовної освіти, які сприяють розвитку когнітивних здібностей учнів/учениць, ефективному формуванню їхньої здатності вибудовувати ефективні комунікативні стратегії в умовах багатомовності та полікультурності, підвищенню мотивації до навчання мов. Вибір і поєднання методів і прийомів навчання залежить від варіанту моделі багатомовної освіти, який обирає освітній заклад, лінгводидактичного статусу виучуваних мов, мовного досвіду учнів/учениць, цілей, які ставить учитель, учні та учениці на конкретному уроці, у ході вивчення конкретної теми.